

2. Дайкер Д. Прямі іноземні інвестиції в країнах з перехідною економікою: глобальний контекст [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.books.dovidka.com.ua/images/f52.pdf

3. Державна служба статистики України 2012. – [Електронний ресурс] - Режим доступу до інформації: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Основні показники економічного і соціального стану України 2005-2010 роки [Електронний ресурс] - Режим доступу до інформації: www.bank.gov.ua

5. Сайт Асоціації агентств по привлечению инвестиций IPAnet [Електронний ресурс] - Режим доступу до інформації: <http://www.ipanet.net>

Ключові слова: іноземні інвестиції, економічне зростання, трансформаційні процеси, світове господарство.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, экономический рост, трансформационные процессы, мировое хозяйство.

Key words: foreign investments, economic growth, transformation processes, world economy.

УДК 338.436:330.341.1

Череп А.В., д.е.н., професор, Запорізький національний університет

Лизуненко М.М., здобувач, Криворізький факультет Запорізького національного університету

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Череп А. В., Лизуненко М. М. Інноваційний розвиток як економічна категорія. У статті розглянуто основні проблеми інноваційного розвитку підприємств агропромислового комплексу, шляхів переходу до інтенсивного типу виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок здійснення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Череп А. В., Лизуненко М. М. Инновационное развитие как экономическая категория. В статье рассмотрены основные проблемы инновационного развития предприятий агропромышленного комплекса, путей перехода к интенсивному типу производства сельскохозяйственной продукции за счет осуществления инновационного развития сельскохозяйственных предприятий.

Cherep A., Lizunenko M. Innovative development as economic category. The main problems of innovative development of agricultural complex's enterprises are considered. The basic problems of the transition's ways to intensive type of agricultural product's production because of realization of agricultural enterprises' innovative development are analyzed.

Постановка проблеми. Інноваційна перебудова економіки та потреба в ефективному використанні потенціалу аграрного сектору зумовлюють необхідність проведення відповідних науково обґрунтованих змін в управлінні розвитком агропромислового комплексу, в тому числі і сільськогосподарських підприємств. Володіння унікальними земельними ресурсами, де частка чорноземів становить 61 % від загального обсягу орних площ, формує передумови для ефективного ведення сільського

господарства. Особлива роль у підвищенні врожайності сільськогосподарських культур належить меліорації земель, що забезпечує збереження родючості ґрунтів і сталий розвиток природокористування. Основними проблемами сільськогосподарських підприємств є низька якість виробленої продукції, застаріле технологічне обладнання й недостатній рівень відтворення основного капіталу через дефіцит фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження спрямоване на пошук шляхів переходу до інтенсивного типу виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок здійснення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, у тому числі й тих, що ведуть свою діяльність на меліорованих землях і спеціалізуються на наданні меліоративних послуг.

Основою розкриття проблем управління інноваційним розвитком підприємств агропромислового комплексу можуть слугувати наукові праці таких провідних вчених-економістів як А.П. Гайдуцький, В.М. Геєць, С.О. Гуткевич, А.Д. Діброва, Й.С. Завадський, С.М. Ілляшенко, С.М. Кваша, Д.Ф. Крисанов, Ю.О. Лупенко, О.П. Луцій, В.Н. Парсяк, Л.В. Романова, В.А. Рульєв, П.Т. Саблук, Л.І. Федулова, М.Й. Хорунжий, Л.М. Худолій, А.В. Чупіс, Й.А. Шумпетер та інших. Проблеми управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств, зокрема і на меліорованих землях висвітлені в працях В.І. Благодатного, В.А. Голяна, А.С. Гордійчука, В.Я. Гуменюка, В.А. Гурина, М.І. Кісіля, Р.М. Костюкевича, В.І. Павлова, О.А. Стахів, В.А. Сташука, В.М. Трегобчука, М.А. Хвесика, А.В. Яцика та інших.

Управління підприємствами агропромислового комплексу є процесом поєднання й ефективного використання ресурсів. Аналіз показав, що у зв'язку з постійними змінами у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємств виникає необхідність вдосконалювати їх систему управління через кожні 3-5 років шляхом впровадження в цей процес інноваційних змін [6, с. 80]. Розвиток і зміна соціально-економічних умов на макрорівні, які пов'язані зі здійсненням інноваційних процесів, примушують змінювати та вдосконалювати управління їхньою інноваційною діяльністю. Вивчення сутності управління дозволяє визначити його як складну економічну категорію, яка пов'язана з інноваційними змінами та адаптацією до вимог зовнішнього і внутрішнього середовища.

Викладення основного матеріалу. Діяльність підприємств агропромислового комплексу визначається сукупністю різних галузей, тому інноваційні процеси, що відбуваються в ньому, обумовлені специфічністю та метою розвитку комплексу - забезпечення продовольчої незалежності країни. Дослідження сутності управління інноваційною діяльністю та розвитком сільськогосподарських підприємств необхідне для повного розкриття їхнього інноваційного потенціалу.

Агропромисловий комплекс (АПК) розглядається як сукупність галузей матеріального виробництва і системи їх виробничо-технічного обслуговування, взаємопов'язаних технологічно, організаційно та економічно [6, с. 47; 15, с. 17], тобто поєднання галузей промисловості, сільського та водного господарств, які беруть на себе відповідальність за розв'язання продовольчої проблеми і гарантування продовольчої безпеки країни. Підприємства АПК забезпечують вирощування, виробництво, переробку, збереження та реалізацію сільськогосподарської продукції. Агропромисловий комплекс включає в себе три сфери основного виробництва, а також виробничу і соціальну інфраструктуру.

До першої сфери належать галузі, що виробляють засоби виробництва та інші матеріально-технічні ресурси промислового походження, друга сфера включає сільське господарство та інші джерела одержання сировини для виробництва продовольчих і непродовольчих товарів сільськогосподарського походження, до третьої сфери відносяться галузі промисловості, що переробляють сільськогосподарську та іншу сировину для одержання продовольства і непродовольчих товарів, забезпечують їх зберігання та реалізацію. Виробнича інфраструктура спрямована на виробничо-технічне обслуговування підприємств і галузей основного виробництва. Соціальна інфраструктура

створює необхідні умови для відтворення робочої сили й ефективного використання людського фактора в інтегрованому виробництві.

Внутрішньогалузеві зв'язки визначають функціонально-галузеву структуру агропромислового комплексу, під якою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, які виконують певні функції та інтегруються для досягнення кінцевих цілей у системі міжгалузевих зв'язків [14, с. 51—52].

Інноваційний розвиток охоплює як виробничу сферу, так і інфраструктуру комплексу, тобто всю сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що виробляють продукцію та надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності в галузі (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [7].

Питання розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності агропромислового комплексу досліджують різні вчені-економісти [3; 5; 6]. Провідною галуззю комплексу є сільське господарство, тому що воно виступає об'єктом вкладання капіталу для отримання сировини та сільськогосподарської продукції. Здійснення інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі пов'язане з його реформуванням і розвитком.

Інновації, як форма реального інвестування, можуть дати вагомий позитивний ефект — збільшення кількості робочих місць та обсягу сільськогосподарської продукції, зниження її собівартості й поліпшення якості, підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва, поліпшення умов праці та збільшення її продуктивності [11, с. 80].

Для забезпечення ефективного управління інноваційною діяльністю необхідна певна систематизація інновацій. У наукових працях [1; 4; 8; 9; 10; 12] вчені-економісти класифікують інновації за такими групувальними ознаками:

- напрям застосування, тобто товарні, технологічні, маркетингові, ринкові, управлінські, екологічні та соціальні інновації;
- ступінь радикальності — радикальні, які кардинально змінюють управління, технологію виробничого процесу та ординарні, що впливають на окремі фази виробництва;
- призначення інновацій — на ефективну реалізацію продукції, ефективність виробництва, покращення умов праці, підвищення якості продукції;
- масштаб, в наслідок чого виділяють: глобальні, транснаціональні, регіональні та інформаційні інновації;
- темпи впровадження — стрибкоподібні (коли відбувається різка зупинка виробництва старої продукції і починаються інноваційні зміни), швидкі, зростаючі (з поступовим зменшенням випуску старої продукції нарощується випуск нової), уповільнені та затухаючі інновації (на кінцевій стадії інноваційного процесу);
- сфера розповсюдження інновацій: міжнародні, державні, галузеві та окремих підприємств.

Також пропонується класифікувати інновації за такими ознаками як предметний зміст, ступінь новизни, характер задоволення суспільних потреб, здатність до поширення, стимули щодо виникнення, особливості організації інноваційного процесу [4, с. 9].

Рівень науково-технічного розвитку являється важливим показником соціально-економічного прогресу країн і основним ресурсом їх економічного зростання, тобто стійкого процесу розширення виробничих можливостей та збільшення національного доходу. Формування економіки інноваційного типу - важливий чинник глобалізації [13, с. 8]. У процесі аналізу напрямів інноваційної діяльності підприємств агропромислового комплексу розглянуто сутність економічних категорій «інновації» та «інноваційний процес». Термін «інновації» (з англ. - innovation) означає введення новинок, нововведення. Для ефективного функціонування й удосконалення діяльності підприємств необхідним є науково обгрунтоване управління інноваційним розвитком.

Інновації запропоновані науково-технічним прогресом являють собою вкладення в

нематеріальні активи, що забезпечують науково-технічний розвиток і підвищення конкурентоспроможності підприємств. У промислово розвинених країнах за змістом і складом інновації наближаються до категорії інтелектуальних інвестицій, оскільки вони можуть підвищити привабливість та результативність інвестиційної діяльності. Інноваційні й інтелектуальні інвестиції є формою реального інвестування, що потребують дієвих політико-економічних гарантій при вкладанні капіталу [3, с. 19].

Проведений аналіз теорій інноваційного розвитку, який показав, що вони є логічним продовженням вже сформованих теорій економічного зростання. Згідно теорії та вчення А. Сміта економічне зростання залежить від торгівельного балансу попиту і пропозиції. Д. Юм вважав основою економічного зростання торгівельний обіг, експорт та імпорт. Теорія економічного зростання Р. Харода передбачає, що темпи приросту капіталу визначають темпи збільшення доходу. На її основі була розроблена модель Харода-Домара, яка містила теоретичне обґрунтування необхідності активної державної економічної політики

Одним з перших дослідників інноваційного розвитку підприємств є український вчений М. Туган-Барановський. Його теорія ґрунтується на тому, що зростання добробуту населення можливе тільки за умови використання досягнень науково-технічного прогресу [1, с. 7]. Основою є пояснення причин спадів і піднесень національної економіки, що покладено на науково-технічний прогрес знярядь праці. Продовженням теорії М. Туган-Барановського вважають Кобба-Дуглас і М. Леонтьєва, з погляду яких всі засоби виробництва розглядаються як взаємозамінні. Модель П. Ромера заключається в тому, що серед виробничих чинників (люди, капітал) знання - особливий чинник, який відповідає доступному рівню знань і не може бути заміщених (норма заміщення дорівнює нулю).

Принципи управління повинні базуватися на законах розвитку суспільства, відображати основні властивості, зв'язки та відносини управління, бути закріпленими у нормативних документах. В основі управління інноваційним розвитком підприємств агропромислового комплексу знаходяться принципи поєднання галузевого й територіального управління, матеріальної та моральної зацікавленості, науковості управління, відповідальності за результати праці, правильного підбору кадрів, економічності й ефективності, а також ряд специфіко-кібернетичних принципів: системність, ієрархічність, необхідність різноманітності, обов'язковість зворотного зв'язку.

Реалізація функцій управління підприємствами агропромислового комплексу, в тому числі і сільського господарства, здійснюється за допомогою сукупності організаційно-правових, економічних і соціально-психологічних методів [6, с. 61; 7, с. 26]. Організаційно-правові методи управління передбачають розпорядчі, організаційні та дисциплінарні дії. Економічні методи управління діяльністю сільськогосподарських підприємств включають в себе техніко-економічне планування, бюджетування, кредитування, економічне стимулювання, фінансування, оподаткування та ціноутворення. Соціально-психологічні методи знаходять прояв у соціальному плануванні, моральному стимулюванні формування колективів і створення сприятливого соціально-психологічного клімату в них. Інноваційна діяльність аграрних підприємств є цілеспрямованою системою заходів щодо розробки, впровадження у виробництво і комерціалізацію інновацій. При цьому необхідне врахування міжгалузевих і внутрішньогалузевих зв'язків на кожній стадії виготовлення сільськогосподарської продукції з орієнтацією на задоволення потреб споживачів.

Висновки. Агропромислового комплексу і основній його галузі — сільському господарству притаманні певні особливості щодо впровадження інноваційних змін. При цьому в процесі запровадження інновацій особливо важливе місце відводиться управлінню земельними ресурсами, з тим щоб їх відтворення поєднувало інтереси як нинішніх, так і майбутніх поколінь, екологізація сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення виконання положень концепції сталого розвитку

природокористування.

Управління інноваційним розвитком підприємств агропромислового комплексу являє собою економічну категорію, яка впливає на розвиток підприємств як на макро- так і на макрорівні та охоплює керуючу і керовану системи управління ним, є одним з головних засобів розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва згідно вимог динамічно змінного зовнішнього середовища. Досягнення ефективного впровадження інновацій можливе лише при наявності необхідного інноваційного потенціалу як на рівні окремого підприємства, галузі, так і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Валух А.М. Стратегія регіонального розвитку інноваційної діяльності (організація та управління) / А.М. Валух. — Рівне: УДУВГП, 2004. — 174 с.
2. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. [вид. 3-тє, вип. та доп.] / В.О. Василенко, В.Г. Шматько. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 440 с.
3. Гуткевич С.А. Управление инвестиционным процессом в аграрном секторе экономики / С.А. Гуткевич. — К.: ИАЭ УААН, 2000. — 267 с.
4. Дацій О.І. Ефективність інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.02.02 “Економіка та управління науково-технічним прогресом” / О.І. Дацій. — К., 2005. — 39 с.
5. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / А.Д. Діброва. — К., 2008. — 40 с.
6. Завадський Й. С. Менеджмент : в 3 т. / Й. С. Завадський. — 3-вид., доп. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. — Т. 2. - 640 с.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40- IV від 4.07.02 р. (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. - 2002 . - № 36. - ст. 266.
8. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком : проблеми, концепції методи: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. — 278 с.
9. Інноваційний розвиток промисловості України / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. — К.: КНТ, 2006. - 648 с.
10. Левицька О.О. Інновації : їх сутність, класифікація, роль та значення для суб'єктів господарювання / О.О. Левицька // Зб. наук. пр. „Вісник Національного університету водного господарства та природокористування”. — Економіка. — Вип. 1 (41). — Рівне : НУВГП, 2008. — С. 161—166.
11. Самоквіна Г.А. Інноваційно-інвестиційний та регуляторний механізм ринкової трансформації: моногр. / Г.А. Самоквіна, В.Л. Ясінський; Одес. нац. політех. ун-т. — Одеса : ОІРДУ НАДУ, 2005. — 128 с.
12. Стадник В.В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / В.В. Стадник, М.А. Йохна. — К. : Академвидав, 2006. — 464 с.
13. Федулова Л.І. Інноваційна економіка : підруч. / Л.І. Федулова. — К.: Либідь, 2006. - 480 с.
14. Хорунжий М. Й. Організаційно-економічні трансформації в сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. - 2005. - № 10. - С. 51-57.

Ключові слова: інноваційний розвиток, управління розвитком, стабільність, агропромисловий комплекс.

Ключевые слова: инновационное развитие, управление развитием, стабильность, агропромышленный комплекс.

Keywords: innovative development, management by development, stability, agricultural complex.